

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки та управління підприємництвом

Кафедра Загальної економічної теорії та конкурентної політики

АЛЄНІЧЕВ НІКІТА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

**Методологічні основи теоретичного аналізу інноваційного
розвитку та його перспектив в Україні**
спеціальність 051 «Економіка»

Автореферат
кваліфікаційної роботи на здобуття
освітньо-кваліфікаційного рівня - бакалавра
зі спеціальності 051 «Економіка»

на тему:

**Методологічні основи теоретичного аналізу інноваційного
розвитку та його перспектив в Україні**

м. Одеса - 2024

Дипломною роботою є рукопис.

Робота виконана на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України.

Керівник: доктор економічних наук, професор

Грималюк Андрій Вікторович

професор кафедри загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету, м. Одеса.

Рецензент: доктор економічних наук., професор

Журавльова Ю. О.

професор кафедри менеджменту Одеського державного аграрного університету.

Захист відбудеться на засіданні Державної екзаменаційної комісії в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65082 м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

З дипломною роботою можна ознайомитися на кафедрі загальної економічної теорії та економічної політики Одеського національного економічного університету за адресою: 65082 м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 315.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна світова економіка характеризується так званою «новою нормальністю», що означає відносно низькі темпи зростання світової економіки та продуктивності праці. Така «нова нормальність» виглядає досить парадоксально в умовах четвертої промислової революції, яка починається в сучасній економіці. «Нова нормальність» явно вступає в суперечність з потенційними можливостями підвищення продуктивності праці в процесі автоматизації виробництва. Ця суперечність свідчить про невідповідність історично сформованих економічних форм потреб подальшого інноваційного розвитку продуктивних сил. В цих умовах на передній план висувається проблема фундаментальної трансформації економічної моделі інноваційного розвитку для відновлення відповідності до потреб розвитку продуктивних сил у XXI ст. Тому розпочинати дослідження проблем цієї трансформації треба з визначення найбільш фундаментальних методологічних засад теоретичного аналізу інноваційного розвитку. Ці обставини обумовлюють актуальність обраної теми.

З питань інноваційного розвитку існує багата економічна література як теоретичного, так практичного та прикладного змісту. Найбільш відомими авторами у цій галузі є Д.Рікардо, К.Маркс, Дж.С.Мілль, Й.Шумпетер, Р.Солоу, Р.Лукас, П.Ромер, М.Портер, П.Друкер, Дж.Гелбрейт, Д. Белл, М. Кастельс та багато інших. Разом з тим в цілому в економічній літературі з проблем інноваційного розвитку недостатньо уваги приділяється фактору творчості та його особливої ролі у цьому процесі.

Тому **метою** атестаційної роботи є дослідження методологічних основ теоретичного аналізу фактора творчості та його поєднання з фактором підприємництва в процесі інноваційного розвитку економіки.

Об'єктом роботи є процес інноваційного розвитку економіки, що передбачає поєднання двох фактор розвитку, один з яких пов'язаний з творчістю, а інший – з підприємництвом.

Предметом роботи є методологічні засади теоретичного аналізу процесу інноваційного розвитку економіки, що розглядається як динамічна єдність підприємництва та творчої діяльності.

Методологічні основи роботи пов'язані, насамперед, з діалектичним методом дослідження, що передбачає розгляд інноваційного розвитку як єдності протилежностей. При цьому їх діалектична, внутрішньо суперечлива єдність і розглядається як джерело інноваційного розвитку. Крім того, у роботі використовуються елементи нерівноважного підходу до аналізу економічного розвитку, пов'язані з методологією політичної економії

Інформаційною базою дослідження є наукові публікації вітчизняних і закордонних вчених, нормативно-законодавчі акти України, дані офіційних статистичних збірників України, електронні ресурси офіційних сайтів Державної служби статистики та державних установ, матеріали науково-практичних конференцій, професійних періодичних видань.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Публікація та апробація результатів дослідження.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

В 1 розділі показано, що для інноваційного розвитку є характерним протиріччя між тенденціями ринкової системи до економічної рівноваги та в той же самий час до її постійного порушення елементами творчості. Елементи творчості виводять економічну систему зі стану рівноваги, а з іншого боку, ринковий механізм постійно прагне наблизити економіку до стану загальної рівноваги. Цю ринкову тенденцію й намагається відобразити неокласична теорія. Неокласика по суті спрямована на те, щоб показати, як конкуренція оптимізує стан ринкової системи в цілому, тобто веде до загальної економічної рівноваги. Якщо творчість є кінцевим джерелом «левої частки» тих

нерівноважних імпульсів, які відхиляють сучасну економіку від рівноважного стану, то, з іншого боку, ринкова конкуренція породжує протилежну тенденцію, наближаючи економічну систему до рівноваги.

Але неокласика через свої методологічні передумови здатна адекватно відобразити лише одну сторону цього двоїстого за своїм змістом процесу економічного розвитку, що передбачає зіткнення та боротьбу двох протилежних тенденцій, одна з яких відводить економіку від рівноважного стану, а інша - прагне повернути до нього, а саме другу з цих тенденцій.

В своїй теорії економічного розвитку Йозеф Шумпетер показує, як нові комбінації факторів виробництва виводять економічну систему із стану рівноваги. Й.Шумпетер розглядав капіталізм не як спосіб виробництва, а як спосіб розвитку, а капітал і прибуток – як породження цього розвитку. За Шумпетером, у межах господарського кругообігу ще немає ні економічного прибутку, ні капіталу. Капітал, на думку Шумпетера, виникає лише у зв'язку з новими комбінаціями, які приносять підприємцю економічний прибуток. Таким чином, капітал у Шумпетера виявляється пов'язаний із прибутком, але зовсім не так, як у Маркса, який пов'язував його з виробництвом додаткової вартості

У зв'язку з цим антирівноважним ефектом інновацій стає цілком очевидним, що науково-технічна творчість треба розглядати не як фактор виробництва, а як фактор розвитку виробництва. Поява нових творчих результатів, придатних для практичного використання, «виштовхує» економіку зі стану рівноваги.

У другому розділі були показані теоретичні підходи до аналізу капіталістичного підприємництва та інноваційної конкуренції. Внаслідок протилежності товарного виробництва та творчої діяльності стає двоїстою, внутрішньо суперечливою за своїм змістом сучасна інноваційна конкуренція. З одного боку, вона є іманентною, рідною формою руху товарного виробництва. З іншого боку, вона постає як абсолютно неадекватна,

перетворена форма, у якій виступає лежить на поверхні явищ господарського життя творча конкуренція.

Цей двоякий, внутрішньо суперечливий характер сучасної інноваційної конкуренції набув своєрідного вираження у зіткненні двох протилежних методологічних підходів до її теоретичного аналізу, один з яких характерний для неокласичного спрямування, а з іншого – для неоавстрійської школи. Ці два протилежні методологічні підходи логічно впливають із різного розуміння самої природи конкуренції, характерного, з одного боку, для класичного та неокласичного напрямку, а з іншого – для австрійської та неоавстрійської школи.

Основоположником класичної теорії конкуренції вважається Адам Сміт. Своє завдання він бачив у тому, щоб знайти природний порядок речей, тобто певний оптимум, якого слід прагнути задля досягнення найбільшого багатства народу. Для Сміта та його послідовників таким природним порядком речей стає вільна конкуренція. З часів Сміта в економічній науці починає утверджуватись концепція однозначності та односпрямованості результату конкуренції. Конкуренція розглядається як сила, що повертає ринок через механізм взаємодії попиту та пропозиції до якоїсь точки рівноваги. Цим визначався класичний підхід до розгляду конкуренції, який повністю перейшов у неокласичну школу. Приймаючи концепцію конкуренції як оптимальної для діяльності фірми економічного середовища, неокласичний напрямок продовжив аналіз конкурентного механізму взаємодії попиту та пропозиції

У третьому розділі кваліфікаційної роботи у зв'язку зі значними економічними викликами, з якими зіткнулася Україна, зокрема, через руйнування, спричинені військовими конфліктами, виникає життєво важлива потреба у переході до інноваційної економічної системи. У цьому розділі викладено методологічну основу для теоретичного аналізу інноваційного розвитку в Україні, підкреслено його перспективи та необхідність перебудови традиційних економічних парадигм для забезпечення зростання на основі інновацій.

Сучасний економічний сценарій в Україні, що характеризується розривом економічних потоків та пошкодженням інфраструктури в енергетиці, житловому секторі та різних галузях промисловості, спонукає до переоцінки стратегій розвитку. Шлях до відновлення та сталого зростання передбачається через призму інновацій. Такий підхід не лише пропонує ліки від негайних економічних розривів, але й слугує наріжним каменем для довгострокової економічної стійкості та конкурентоспроможності

В основі трансформаційного порядку денного України лежить концепція "інноваційного розвитку". Цей термін, який часто згадується як в академічних колах, так і на політичній арені, охоплює різноманітні інтерпретації, що відображають багатогранну природу інновацій. Інноваційний розвиток у широкому розумінні - це впровадження нових технологій, процесів та ідей, які фундаментально підвищують продуктивність і можливості економіки.

Такі вчені, як О. А. Адаменко та Г. С. Волобуєв, зробили значний внесок у дискурс про інновації, підкреслюючи їхню роль у розширенні економічних меж підприємств за рахунок інтеграції нових продуктів і технологій. У наукових працях цих вчених підкреслюється, що інноваційний розвиток - це не просто технологічний прогрес, а й стратегічна орієнтація на системне вдосконалення бізнес-процесів та організаційних структур [1,2].

Аналіз інноваційного розвитку підприємств в Україні передбачає кілька методологічних міркувань. По-перше, важливо визначити саме поняття "інновація" в контексті українських підприємств. Це передбачає розрізнення різних типів інновацій, таких як продуктові, процесні та організаційні інновації, кожна з яких по-своєму сприяє зростанню підприємства та його адаптації до вимог ринку.

Аналіз також включає оцінку інноваційного потенціалу підприємства. Це включає оцінку внутрішнього потенціалу та зовнішніх можливостей для сприяння інноваціям. Методологічно до цього можна підійти за допомогою різних систем, які оцінюють готовність і здатність підприємств інтегрувати та використовувати нові технології та ринкові можливості [3].

Незважаючи на загальновизнану потребу в потужному інноваційному середовищі, українські підприємства стикаються з низкою проблем. Серед них - обмежений доступ до фінансування нових проектів, регуляторне середовище, яке не завжди сприяє швидкому впровадженню інновацій, а також потреба в кращій інтеграції між академічними дослідженнями та бізнес-додатками. Вирішення цих проблем потребує послідовного політичного підходу, який сприятиме інноваціям через стимули, підтримку науково-дослідних робіт (НДР) та створення сприятливого бізнес-середовища для інновацій [4].

Перспективи посилення інноваційного потенціалу України полягають у використанні як внутрішніх, так і міжнародних ресурсів. Міжнародне співробітництво, наприклад, може забезпечити доступ до нових технологій та інвестицій, тоді як внутрішня політика може зосередитися на зміцненні освітніх та науково-дослідних установ для підтримки інновацій.

Висновки

1. Політична економія категоріально розмежовує, з одного боку, спільну працю, характерну для матеріального виробництва, і з іншого боку, творчість як загальну працю, яка передбачає зовсім інший, специфічний вид кооперації – не тільки кооперацію сучасників, а й кооперацію з попередніми поколіннями, що означає особливий вид кооперації, не обмеженої часом та простором.

2. Концепція загальної праці як специфічної творчої соціальності набула розвитку у XX та ХХІ ст. в зв'язку з концепцією суб'єкт-суб'єктних відносин, іманентних творчості як загальній праці. Ця концепція розглядає процес творчості як спілкування між суб'єктами та показує, що творча взаємодія здійснюється за принципом «суб'єкт-суб'єкт».

3. «Суб'єкт-об'єктна» концепція творчості як загальної праці підкреслює найважливішу особливість наукових знань як феноменів культури, пов'язану з тим, що їх можна творчо освоювати, але не можна споживати. Причиною цього є те, що творча діяльність, що лежить по той бік матеріального виробництва, пов'язана не так зі споживанням обмежених матеріальних ресурсів, як із творчим освоєнням попередніх феноменів культури.

4. Суспільне визнання наукових результатів відбувається в процесі суб'єкт-суб'єктного діалогу, що утворює зміст категорії співтворчості, пов'язаний з можливістю отримання в процесі обміну діяльністю продукту праці іншої людини без відчуження свого продукту. 5. Політична економія послідовно протиставляє загальну працю товарному виробництву, яке передбачає еквівалентний обмін та взаємне відчуження результатів праці.

6. Чим більше розвиваються наука і культура, тим глибше підриваються об'єктивні підстави економічної відокремленості людей друг від друга, яка юридично виявляється у приватній власності. Цей процес підриває

найважливішу аксіому неокласичної теорії про обмеженість ресурсів, що протистоїть безмежності потреб, оскільки головними стають вже не обмежені ресурси, а новий тип «ресурсів» - загальні культурні цінності, які втрачають властивість обмеженості.

7. Нове знання відкриває можливості для багато чого з того, що Й.Шумпетер називає новими комбінаціями факторів виробництва і тим самим виводить економічну систему зі стану рівноваги. З іншого боку, ринковий механізм постійно прагне наблизити економіку до стану загальної рівноваги.

8. Неокласика через свої методологічні передумови здатна більш-менш адекватно відобразити лише одну сторону цього двоїстого за своїм змістом процесу економічного процесу, що передбачає зіткнення та боротьбу двох протилежних тенденцій, одна з яких відводить економіку від рівноважного стану, а інша - прагне повернути до нього.

9. Для адекватного опису руху, пов'язаного з творчістю, що віддаляє економічну систему від рівноважного стану, необхідний інший підхід, який суттєво відрізняється від рівноважного підходу неокласики. У зв'язку з цим антирівноважним ефектом, стає цілком очевидним, що науково-технічна творчість виявляється не універсальним ресурсом, як три класичні фактори виробництва. а виступає як фактор розвитку виробництва.

10. У міру зрощування науково-технічної творчості з економічною діяльністю стає все більш очевидним, що капіталізм через свою двоїсту природу потребує не одностороннього, а двостороннього визначення, що виражає єдність раніше роз'єднаних протилежних за своєю внутрішньою природою типів людської діяльності, а саме – творчої і ринкової діяльності.

11. Це дозволяє розглядати капіталізм у шумпетеріанському дусі не стільки як спосіб стаціонарного функціонування, скільки як спосіб іноваційного розвитку економіки, виходячи з того, що цей динамізм, цей безперервний «шторм творчого руйнування» відрізняє капіталізм від докапіталістичних форм ринкової економіки.

12. Глобалізація відкриває можливості для подолання технологічного розриву і впровадження інновацій для зростання конкурентоспроможності національної економіки економіки.

Зниження рейтингу України свідчить про зниження її інноваційного потенціалу. В Україні необхідно створити ефективний механізм для активізації інноваційного розвитку, що дозволить забезпечити відновлення її економіки та подальшу інтеграцію у світову економіку.

Таким чином, ринкова трансформація економіки створила нові можливості для інноваційного розвитку в Україні. Проте, для того, щоб Україна змогла повною мірою скористатися цими можливостями, необхідно вирішити ряд проблем, таких як недостатнє фінансування інновацій, слабкий зв'язок між наукою та бізнесом, несприятливий регуляторний середовище та відсутність кваліфікованих кадрів.

Для подолання цих проблем і стимулювання інноваційного розвитку в Україні рекомендується збільшення інвестицій в інновації як з боку держави, так і шляхом створення сприятливого інвестиційного клімату. Також важливо посилити зв'язок між наукою та бізнесом через створення механізмів співпраці та підтримки комерціалізації наукових розробок. Державі слід також спростити регуляторне середовище для зменшення перешкод для інноваційної діяльності. Нарешті, необхідно активно працювати над покращенням освіти та підготовки кадрів в сфері інновацій через реформування освітніх програм та створення програм перепідготовки.

Фінансове забезпечення розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності і вся система її організації нині не можуть забезпечити відповідного рівня продукування новацій та широкомасштабного використання науково-технічних новацій у виробництві. Ряд положень, законів України, особливо в частині фінансового забезпечення, а також пільгових переваг науково-технічної та інноваційної діяльності, систематично не виконуються.

АНОТАЦІЯ

Аленічев Н.О. «Методологічні основи теоретичного аналізу інноваційного розвитку та його перспектив в Україні»
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр зі спеціальності
«051 Економіка» за освітньою програмою
«Управлінська економіка та конкурентна політика»,
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2024 рік

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – процес інноваційного розвитку економіки, що передбачає поєднання двох факторів розвитку, один з яких пов'язаний з творчістю, а інший – з підприємництвом.

У роботі інноваційний спосіб розвитку досліджується як діалектичне поєднання творчості та підприємництва.

Розроблені теоретичні підходи до визначення економічного ефекту творчої діяльності. Розкриті місце творчої діяльності в процесі інноваційного розвитку та форми її взаємодії з ринковими відносинами, опосередкованої підприємництвом. Досліджені світові тенденції інноваційного розвитку у XXI столітті. Запропоновано теоретичні основи економічного аналізу проблем інноваційного розвитку в Україні в зв'язку з перспективами нової індустріалізації. Проаналізовані перспективи інноваційного розвитку у процесі повоєнного відновлення української економіки.

Ключові слова: інноваційний розвиток. творча діяльність, інноваційне підприємництво, нова індустріалізація, повоєнне відновлення української економіки

ANNOTATION

Alenichev N.O. "Methodological foundations of the theoretical analysis of innovative development and its prospects in Ukraine"
qualifying work for obtaining a bachelor's degree in a specialty
"051 Economics" according to the educational program
"Managerial economics and competitive policy",
Odesa National University of Economics
Odesa, 2024

The qualification work consists of three sections. The object of research is the process of innovative development of the economy, which involves the combination of two development factors, one of which is related to creativity, and the other to entrepreneurship.

The work explores the innovative way of development as a dialectical combination of creativity and entrepreneurship.

Theoretical approaches to determining the economic effect of creative activity have been developed. The place of creative activity in the process of innovative development and the form of its interaction with market relations, mediated by entrepreneurship, are revealed. World trends of innovative development in the 21st century were studied. The theoretical foundations of the economic analysis of the problems of innovative development in Ukraine in connection with the prospects of new industrialization are proposed. The prospects of innovative development in the process of post-war recovery of the Ukrainian economy are analyzed.

Keywords: innovative development. creative activity, innovative entrepreneurship, new industrialization, post-war recovery of the Ukrainian economy